

Katten op de canon van Jan en Piet

Het was een hele drukte, op vrijdagmiddag 10 december 2004 in het auditorium van het gebouw van de Amsterdamse lerarenopleiding aan de Wibautstraat. Het leek wel of tout historisch-vakdidactisch Nederland naar Amsterdam was getogen om te zien en om gezien te worden. De aanleiding was dan ook wel bijzonder: de tewaterlating van het eerste handboek voor de geschiedenisdocent in meer dan twintig jaar, 'Geschiedenisdidactiek', geschreven door Arie Wilschut, Dick van Straaten en Marcel van Riessen.

Het nieuwe handboek zal in de komende Kleio's wel uitvoeriger besproken worden. De auteurs gaven de plechtigheid echter een passend cachet met een studiemiddag. Net als in de dagen vlak na de rapporten-De Wit en -De Rooy, konden de historische-didactische coryfeeën weer eens lekker breeduit in de openbaar van gedachten wisselen over de vraag waar het in de toekomst met het geschiedenisonderwijs in Nederland heen moet.

'Jan en Piet' en hun canon

De steen des aanstoots bleek voor de inleiders de canon van de Nederlandse geschiedenis te zijn, die de hoogleraren Jan Bank en Piet de Rooy op 30 oktober 2004 in *NRC-Handelsblad* publiceerden onder de dwingende titel 'Wat iedereen móet weten van de vaderlandse geschiedenis'. Ter gelegenheid van de week van de geschiedenis hadden zij een eigen lijst opgesteld van leerinhouden, gebaseerd op drie criteria: Hoe heeft het huidige Nederland

zich gevormd? Welk politiek-bestuurlijk systeem was hier overheersend? En welke ontwikkelingen hebben de Nederlandse samenleving sterk beïnvloed?

Deze proeve van een canon kreeg het motto mee van Willem van Oranje: *'Hoop is niet vereist om ergens aan te beginnen, succes niet nodig om te volharden.'*

Als we historisch besef willen kweken, aldus Bank en De Rooy, gaat het niet zozeer om de weetjes: de jaartallen van vorsten en rampen; het gaat om de gedachte dat het heden niet goed te begrijpen valt zonder inzicht in de ontwikkeling van dat heden. Dus verstoutten zij zich een scala van leerinhouden te formuleren, vanaf de prehistorische jagers tot de Europese Unie. Twee volle krantenpagina's met feiten en ontwikkelingen, keurig geperst in het harnas van de Tien Tijdvakken waarmee inmiddels ook menige recente geschiedenismethode is uitgerust. Uitdrukkelijk gepresenteerd

als discussiestuk, want: *'een canon mag en kan niet worden gecanoniseerd. Essentieel is juist dat deze voortdurend onderwerp is van reflectie'.*

Mijnhardt: liever geen memorietafel

Bank en De Rooy werden op hun wenken bediend. Wijnand Mijnhardt (Rijksuniversiteit Utrecht), destijds lid van de commissie-De Rooy en dus in naam een der vaandeldragers van het idee van de tien tijdvakken, toonde zich allerminst ingenomen met de tweemansactie van zijn hooggeleerde collega's. Zo'n nationale canon (een *memorietafel*) vond hij zinloos. Het was naar zijn smaak een conservatief stuk, en druiste in tegen de tijdgeest. Het deed hem denken aan het Amerikaanse concept van de geschiedenis van de grote blanke mannen. Bedenk, aldus Mijnhardt, dat in de Verenigde Staten eenzelfde roep om bewustwording van het nationaal-eigene klinkt met het tromgeroffel van de golf patriotisme in de War

on Terror. Willen wij zoiets opgeklopts hier ook?

Al sinds 1800 probeerden onze overheden de onderdanen te laten inburgeren door ze deugden als fatsoen, nijverheid en godsvrucht in te pepen. Het ging om het aaneensmeden van katholiek en protestant, stad en platteland, boeren, burgers en buitenlui. Vooral het 'gemene volk' moest worden geciviliseerd; dat leefde immers als een beest. En het moest gebeuren via een vertoog over de superioriteit van de Nederlandse beschaving.

Maar tegenwoordig bezoekt een geheel andere populatie onze scholen. De samenleving werd multicultureel en multinational. Moeten al die nieuwe Nederlanders nu op soortgelijke manier tot nette staatsburgers worden omgesmeed? Nee toch!

Mijnhardt achtte een hele andere uitsnede van onze geschiedenis gewenst dan de versie die Bank/De Rooy in *NRC-Handelsblad* presenteerden. Drie dingen vond hij van belang.

Ten eerste de notie dat onze Nederlandse samenleving – sinds 1800 eerst lange tijd een cultureel gesloten gemeenschap met weinig impulsen van buitenaf en een benepen, kleinsteedse atmosfeer – na 1975 steeds meer vervlochten is geraakt bij Europa en de wereld daarbuiten. Grenzen hebben hun betekenis verloren en via virtuele kanalen komt het geweld ons land binnen, de Waterlinie ten spijt.

Ten tweede: de multiculturele droom van de leeuw en het lam die samen liggen lijkt mooi, maar verbergt een 'racistische' vooronderstelling: dat nieuwkomers zich wel aan

de heersende cultuur zullen aanpassen, en nog wel op basis van idealen uit vervlogen tijden, uit *Die Welt von Gestern*.

Ten derde is het naïef te veronderstellen dat de islamitische nieuwkomers nog in traditionele denkpatronen leven en dat het wel goed komt indien zij maar geestelijk een proces van modernisering doormaken. Het ligt ingewikkelder. Lees er Buruma/Margalit, *Occidentalisme* maar op na, dan begrijp je de parallellen tussen de denkwerelden van islamfundamentalisten en bijvoorbeeld de negentiende-eeuwse Russische slavofielen.

Wat dan? Welke geschiedenisles moet er wel geleerd worden? Volgens Mijnhardt (medeauteur van het IJkpuntenboek over het jaar 1800) is het nuttig de taal te verstaan van het kosmopolitisme rond 1800 in de toenmalige Republiek der Letteren; van de pennenvoerders van destijds prijst hij de ruimdenkendheid, de onpartijdigheid, het vrij zijn van religieuze vooroordelen. Hun mensenrechtenverklaringen maakten furore. Vrijheid, gelijkheid en broederschap.

Helaas is dit kosmopolitisme weggedrukt door het enghartige nationalisme van de negentiende eeuw. Maar in onze tijd zou het de basis moeten vormen voor de geschiedenislessen. En NIET de nationale canon! Die mag niet het eindpunt zijn, hooguit het beginpunt. Het ideaal van wereldburgerschap moet centraal staan. Je kunt vertrekken met de nationale geschiedenis, maar in de kern moet je je met je leerlingen richten op Europa. Het geschiedenisonderwijs moet die brug slaan. De tien tijdvakken zoals De Rooy en Bank ze nu vullen, hebben daarmee niet veel van doen. Alsjeblieft geen voorgeschreven model, aldus Mijnhardt, geen staatspedagogiek! Hoe fragiel ook, kosmopolitisme is een ideaal waard om na te streven.

Maria Grever: Jan en Piet negeren wit en zwart

Ook Maria Grever (Erasmus-universiteit Rotterdam) had weinig goede woorden over voor 'de canon van Jan en Piet'. Het kernprobleem

zat hem volgens haar in de doelstelling: bijbrengen van 'historisch besef'. Hoe doe je dat? Je moet er een referentiekader voor opbouwen, en je moet historische sleutelbegrippen op een hanteerbare wijze aanbrengen. Dat zijn ook de uitgangspunten die Arie Wilschut voor zijn nieuwe boek presenteerde: de geschiedenislesstof moet zinvol, leerbaar en haalbaar zijn. Zo'n canon zoals in de NRC stond is dan een logische uitkomst, maar die mag niet gaan wringen. Het probleem is: er is niet gelet op de ontvangende partij, de leerling.

Daarover kon Grever ook in het nieuwe handboek niet veel nieuwe inzichten ontdekken. Maar het maakt wel degelijk verschil uit of je een meisjesklas voor je hebt wanneer je over middeleeuwse ridders vertelt. Of neem een klas met veel allochtone leerlingen. Wat behoren die eigenlijk te weten van onze nationale geschiedenis? Daar komen Jan en Piet niet uit. Nieuwe inzichten ontbreken. Wij weten sinds Hobsbawm (kennelijk doelt Grever op *The invention of tradition* uit 1983) dat nationale mythes een zaak zijn van doen geloven; niettemin presenteren zij de canon in de vorm van een rij harde feiten. Inmiddels wonen er een miljoen moslims in Nederland, terwijl de christelijke kerken leeglopen en worden afgebroken. Daar hoor je Jan en Piet niet over, aldus Grever, die negeren de tegenstelling tussen 'wit en zwart'. In de klas merk je die echter wel degelijk.

Zij eindigde haar betoog met een warm pleidooi voor de gewone geschiedenisdocent. Aan hem/haar is klaarblijkelijk niks gevraagd bij de invoering van nieuwe programma's. *'Docenten werden als overal inzetbare procesbegeleiders gezien. De tweede fase was een verkapte bezuinigingsmaatregel. Maar de docenten moeten juist weer centraal staan: geef ze meer uren, geef ze meer faciliteiten.'*

Peter Wester: zie hoe rijk ons leven is

VGN-voorzitter Peter Wester waren deze woorden uit het hart gegrepen. Er gebeurt heel veel op het gebied van het geschiedenisonder-

V.L.n.r. Wijnand Mijnhardt, Maria Grever en Peter Wester.

wijs, zo benadrukte hij. De interesse van jonge mensen in het verleden is wel degelijk aanwezig. Zij wordt gestimuleerd door allerlei digitale media.

Docenten maken trouwens gewoon hun eigen canon, aldus Wester. Wat ze van de lesstof interessant vinden, daar gaan ze dieper op in. Er zijn vele canons naast elkaar denkbaar.

Geschiedenisonderwijs heeft wel degelijk toekomst, zo vervolgde hij. De rijpere jeugd herkent in ons schoolvak steeds meer aspecten van zichzelf. De samenleving heeft het geschiedenisonderwijs gewoon nodig.

'Het beeld dat in de media wel eens wordt geschilderd van de docent klopt niet: ik herken mezelf absoluut niet in. Het is te duf, te berustend.

Docenten zijn juist inventief; kijk maar naar de vele originele thema's van de profielwerkstukken. Ook jonge docenten staan vaak enthousiast voor

de klas en gaan massaal naar de nascholingsbijeenkomsten. Zo toberig zijn wij heus niet'.

Als we één ding als kiespijn kunnen missen, aldus Wester, is het wel een nieuwe stammenstrijd in de vgn. Als we daaraan beginnen, hebben we binnenkort niets meer in de melk te brokkelen. Kijk maar wat er al gebeurd is: geschiedenis uit het profiel Economie&Maatschappij, dat hebben we niet kunnen voorkomen. Schoolleiders worden steeds meer managers, die willen zich bewijzen. De leergebieden vormen voor hen een uitkomst, want die blijken een handig bezuinigingsmiddel. Daar moeten we ons tegen wapenen.

'Wat we nodig hebben is een "handboek soldaat" voor docenten!'

Straks telt, wanneer we niet uitkijken, alles behalve vakbekwaamheid. *'Straks denkt iedereen: laat ik maar werken aan mijn competenties, in plaats van: laat ik een goede geschiedenisdocent proberen te worden. Dan werkt er geen enkele vorm van de canon nog. De bevroren wetenschapper wordt in het onderwijs niet meer gewaardeerd. Ik pleit voor: terug naar het echte geschiedenisonderwijs!'*

Discussie

In de discussie stelde Mijnhardt dat we nog pregnanter dienen te formuleren waarom we met ons vak onmisbaar zijn. Dat we méér zijn dan zomaar een nuttig vak. Waarom is onderwerp x of onderwerp y zo zinvol?

Grever stelde dat het vroeger, in de tijd van de verzuiling, vanzelf sprak welke kenniselementen het geschiedenisonderwijs de jeugd diende bij te

brengen. Nu is de geschiedenis-cultuur in Nederland veel meer gefragmenteerd, meer diffuus. Zij vond het wel degelijk nodig dat er een gemeenschappelijk referentiekader komt, maar zorg wel dat je erover kunt blijven discussiëren.

Vanuit de zaal bracht Huub Kurstjens (oud-lid van de vmbo-commissie vgn) een belangrijk punt naar voren: niet alleen is er de scheidslijn tussen autochtone en allochtone leerlingen, maar er is ook die tussen het vmbo enerzijds en het havo-vwo anderzijds. Wat houdt het betoog over de canon eigenlijk in voor de zestig procent van onze jeugd die in het vmbo terecht komt? Daarop moeten we toch ook onze normen en waarden overdragen?

Peter Wester had al gewaarschuwd voor de ondergang van ons schoolvak op het vmbo. Straks volgt in de praktijk nog maar 12 procent van die leerlingen geschiedenisonderwijs. Zij moeten ook mee kunnen praten, allerlei zaken kunnen plaatsen.

Grever: deze leerlingen moeten hun eigen leven en hun eigen plaats in de maatschappij historisch kunnen plaatsen. Dat is makkelijk gezegd. Moeilijker is de vraag; welke leerstof zet je daar dan op? Hun buitenperspectief is misschien juist wel hun eigen land.

Arie Wilschut

Het laatste woord was uiteraard aan Arie Wilschut, die heel de middag al had zitten glunderen en nu een goed doorwrochte *power point*-presentatie mocht geven rond het thema van de middag: Zinvol, leerbaar, haalbaar.

Zijn betoog – dat aanving met de discussies rondom de herdenking van 400 jaar VOC-oprichting in 2002 – treft u hierna aan.

Daarna werden er alleen nog maar aardige dingen gezegd over het nieuwe handboek. Wie weet vormt het een voertuig op weg naar nog meer kwaliteit in het geschiedenisonderwijs in Nederland. We komen erop terug.

Arie Wilschut.